Uluslararası Ticari Diplomasi - 1

Editör: Binali Kılıç

Uluslararası Ticari Diplomasi - 1 kitabında, ticari diplomasinin teorik temellerini, tarihsel gelişimini, kavramsal çerçevesini, müzakerelerini ve uygulamalarını disiplinler arası bir yaklaşımla ele almaktadır. Kitap kapsamında; diplomatik temsil ile uluslararası ticaret arasındaki ilişkiden Türkiye'nin Latin Amerika açılımına, ihracat teşviklerinden e-ticaretin yükselişine ve savunma sanayii ihracatında ticari diplomasinin rolüne kadar uzanan geniş bir yelpazede özgün çalışmalar bir araya getirilmiştir. Her bölüm, alanında uzman akademisyenler tarafından titizlikle hazırlanmış; teorik derinlik ile ampirik bulguları birleştiren bir yaklaşım benimsenmiştir.

Kitabın birinci bölümünde, Afrika ülkeleri örneği üzerinden diplomatik temsilin ihracat üzerindeki etkileri panel veri analiziyle incelenmekte; ikinci bölümde Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler açılımı ticari diplomasi perspektifinden değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ihracat teşvikleri ile ticari diplomasi arasındaki karşılıklı ilişki kavramsal ve kurumsal boyutlarıyla ele alınırken; dördüncü bölümde dijitalleşme sürecinde e-ticaretin yükselişi ve bunun ticari diplomasiye yansımaları incelenmektedir. Beşinci bölümde ise savunma sanayii ihracatında ticari diplomasinin dış politika ve stratejik ilişkiler üzerindeki etkisi, seçilmiş ülke örnekleri üzerinden kapsamlı biçimde analiz edilmektedir.

DETAY YAYINCILIK

Adakale Sokak No: 14/4 Kızılay-Ankara

Tel: 0312. 434 0949

web: www.detayyayin.com.tr

e-posta: detayyay@gmail.com

ISBN:978-625-8822-29-8

Sertifika No: 46573

online satış: www.detayyayin.com.tr

ULUSLARARASI TİCARİ DİPLOMASİ - 1 — EDİTÖR: DOÇ. DR. BİNALİ KILIÇ

ULUSLARARASI TİCARİ DİPLOMASİ - 1

Teori, Tarihçe, Kavramlar, Müzakereler, Mülakatlar ve Uygulamalar

Editör

Doç. Dr. Binali KILIÇ

DETAY YAYINCILIK

Editör

Doç. Dr. Binali KILIÇ

Balıkesir Üniversitesi

ULUSLARARASI TİCARİ DİPLOMASİ - 1

Teori, Tarihçe, Kavramlar, Müzakereler, Mülakatlar ve Uygulamalar

DETAY YAYINCILIK

Ankara, 2026

DETAY YAYINLARI : 2142

1. Baskı : Eylül 2026
ISBN : 978-625-8822-29-8
Yayıncı Sertifika No : 46573
Matbaa Sertifika No : 42488

Kitap bölümlerine ait her türlü yasal/akademik ile bilim, etik ve dil sorumluluk bölüm yazarlarına aittir.

© Detay Anatolia Akademik Yayıncılık Ltd. Şti.

Her hakkı saklıdır. Yazarından ve yayınevinden yazılı izin alınmaksızın bu kitabın fotokopi veya diğer yollarla kısmen veya tamamen çoğaltılması, basılması ve yayınlanması yasaktır. Aksine davranış, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince, 5 yıla kadar hapis ve adli para cezaları ile fotokopi ve basım aletlerine el konulmasını gerektirir.

Dizgi : Detay Yayıncılık
Kapak Tasarım : Detay Yayıncılık
Baskı ve Cilt : Bizim Buro Basımevi
1. Sanayi Caddesi Sedef Sokak No: 6/1 İskitler-Ankara

Kütüphane Bilgi Kartı
Editör: Binali Kılıç
Uluslararası Ticari Diplomasi - 1, 1. Baskı
ISBN: 978-625-8822-29-8, vi + 90 sayfa, kaynakça var, dizin yok

GENEL DAĞITIM ve İSTEME ADRESİ
DETAY ANATOLIA AKADEMİK YAYINCILIK LTD. ŞTİ.
Adakale Sokak No: 14/4 Kızılay/Ankara
Tel : (0.312) 434 09 49 ● Faks: (0.312) 434 31 42
Web: www.detayyayin.com.tr ● e-posta: detayyay@gmail.com

ÖN SÖZ

Uluslararası ticaret, günümüz küresel ekonomik düzeninin temel dinamiklerinden biri olmanın ötesine geçmiştir. Uluslararası ticaret devletlerin dış politika hedefleriyle iç içe geçen, diplomatik araçlarla desteklenen ve stratejik ilişkilerle şekillenen çok boyutlu bir alana dönüşmüştür. Bu dönüşüm sürecinde ticari diplomasi, ülkelerin ekonomik çıkarlarını korumak, yeni pazarlara erişmek ve uluslararası rekabet güçlerini artırmak amacıyla başvurdukları vazgeçilmez bir politika aracı haline gelmiştir. Elçiliklerden ticaret müşavirliklerine, üst düzey siyasi ziyaretlerden serbest ticaret anlaşmalarına, savunma sanayii iş birliklerinden dijital ticaret diplomasisine kadar geniş bir yelpazeye yayılan bu araçlar hem ekonomik hem de stratejik hedeflerin eşgüdümlü biçimde yürütülmesini gerektirmektedir.

Uluslararası Ticari Diplomasi - 1 kitabında, ticari diplomasinin teorik temellerini, tarihsel gelişimini, kavramsal çerçevesini, müzakerelerini ve uygulamalarını disiplinler arası bir yaklaşımla ele almaktadır. Kitap kapsamında; diplomatik temsil ile uluslararası ticaret arasındaki ilişkiden Türkiye'nin Latin Amerika açılımına, ihracat teşviklerinden e-ticaretin yükselişine ve savunma sanayii ihracatında ticari diplomasinin rolüne kadar uzanan geniş bir yelpazede özgün çalışmalar bir araya getirilmiştir. Her bölüm, alanında uzman akademisyenler tarafından titizlikle hazırlanmış; teorik derinlik ile ampirik bulguları birleştiren bir yaklaşım benimsenmiştir.

Kitabın birinci bölümünde, Afrika ülkeleri örneği üzerinden diplomatik temsilin ihracat üzerindeki etkileri panel veri analiziyle incelenmekte; ikinci bölümde Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler açılımı ticari diplomasi perspektifinden değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ihracat teşvikleri ile ticari diplomasi arasındaki karşılıklı ilişki kavramsal ve kurumsal boyutlarıyla ele alınırken; dördüncü bölümde dijitalleşme sürecinde e-ticaretin yükselişi ve bunun ticari diplomasiye yansımaları incelenmektedir. Beşinci bölümde ise savunma sanayii ihracatında ticari diplomasinin dış politika ve stratejik ilişkiler üzerindeki etkisi, seçilmiş ülke örnekleri üzerinden kapsamlı biçimde analiz edilmektedir.

Bu eserin ortaya çıkmasında emeği geçen tüm bölüm yazarlarına, katkılarından dolayı içten teşekkürlerimi sunarım. Kitabın, uluslararası ticari diplomasi alanında çalışan akademisyenler, politika yapıcılar, iş dünyası temsilcileri ve öğrenciler için değerli bir başvuru kaynağı olmasını; alana ilgi duyan tüm okuyuculara yeni perspektifler kazandırmasını temenni ederim.

Editör

Doç. Dr. Binali KILIÇ

Balıkesir Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARİ DİPLOMASİ ÇERÇEVESİNDE DİPLOMATİK TEMSİL İLE ULUSLARARASI TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİ: AFRİKA ÜLKELERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ 1

Ayberk ŞEKER

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER AÇILIMI: TİCARİ DİPLOMASİ PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME 14

Erdem ATEŞ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ DİPLOMASİ VE İHRACAT TEŞVİKLERİ: TÜRKİYE'DE DEVLET DESTEKLERİNİN DIŞ TİCARET PERFORMANSINDAKİ ROLÜ 46

Feray Beste AKÇAY CEBECİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE E-TİCARETİN YÜKSELİŞİ VE TİCARİ DİPLOMASİYE YANSIMALARI 54

Büşra ÖZTİRYAKİ

BEŞİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA SANAYİİ İHRACATINDA TİCARİ DİPLOMASİ: TÜRKİYE'NİN SAVUNMA İHRACATININ DIŞ POLİTİKA VE STRATEJİK İLİŞKİLERE ETKİSİ... 69

Nizamettin ÖZTÜRKÇÜ

BEŞİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA SANAYİİ İHRACATINDA TİCARİ DİPLOMASİ: TÜRKİYE'NİN SAVUNMA İHRACATININ DIŞ POLİTİKA VE STRATEJİK İLİŞKİLERE ETKİSİ

Nizamettin ÖZTÜRKÇÜ[1]

1. GİRİŞ

Ülkeler arasındaki ilişkilerde ekonomik araçların dış politika amaçları doğrultusunda kullanılması, devletlerin tarihsel olarak başvurduğu yöntemlerden biridir (Muller, 2002). Ticaret, yatırım, finansman ve teknoloji transferi gibi ekonomik unsurlar zaman içerisinde yalnızca ekonomik hedeflere ulaşmanın araçları olmaktan çıkarak devletlerin uluslararası alandaki stratejik çıkarlarını destekleyen politika araçlarına dönüşmüştür. Bu çerçevede ekonomik diplomasi, devletlerin dış ilişkilerinde ticaret, yatırım ve diğer ekonomik faaliyetler aracılığıyla ulusal çıkarlarını geliştirmeye yönelik faaliyetlerini ifade etmektedir. Ticari diplomasi ise ekonomik diplomasinin özellikle ticaret ve yatırım faaliyetlerine odaklanan bir alt boyutu olarak değerlendirilmektedir (Okano-Heijmans, 2007; Naray, 2010; Kılıç, 2026).

Küreselleşme ve uluslararası rekabetin yoğunlaşmasıyla birlikte ticari diplomasinin kapsamı da genişlemiştir (Rana, 2007). Günümüzde diplomatik temsilcilikler yalnızca siyasi ilişkilerin yürütülmesinden sorumlu kurumlar olarak değil, aynı zamanda ülkelerinin ihracatçı firmalarının dış pazarlara erişimini kolaylaştıran, yatırım ilişkilerini geliştiren ve kamu ile özel sektör arasındaki koordinasyonu sağlayan aktörler olarak da işlev görmektedir. Bu nedenle ticari diplomasi devlet kurumları, diplomatik temsilcilikler, kamu kuruluşları ve özel sektör arasında gerçekleştirilen çok katmanlı bir faaliyet alanı haline gelmiştir (İplikçi, 2025). Özellikle yüksek teknoloji ve stratejik öneme sahip sektörlerde ticari diplomasi, ekonomik çıkarlarla siyasi ve güvenlik çıkarlarının aynı ilişki içerisinde ele alınmasına imkân sağlamaktadır (International Trade Centre (ITC), 2016)

Bu sektörlerin başında savunma sanayii gelmektedir. Savunma sanayii, devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını karşılamasının yanı sıra yüksek teknoloji üretimi, Ar-Ge kapa-

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Lojistik Programı, nozturkcu@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8369-3735

sitesi, nitelikli insan kaynağı, sanayi altyapısı ve uluslararası tedarik zincirleri açısından stratejik bir sektör niteliğindedir (Çankaya Bayraklı, 2024). Savunma sistemlerinin diğer birçok ticari üründen farklı olarak uzun kullanım ömrüne sahip olması, bakım-idame hizmetleri gerektirmesi, eğitim ve teknik desteğe ihtiyaç duyması ve çoğu durumda hükümetlerarası ilişkilerle bağlantılı olması, savunma ticaretinin ekonomik ilişkilerin ötesinde sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır (Paşayiğit, 2026). Bu nedenle savunma sanayii ihracatı, ticari diplomasi ile savunma diplomasisinin kesiştiği önemli bir alan olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin savunma sanayii de tarihsel süreç içerisinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir ve özellikle II. Dünya Savaşı ve NATO üyeliği sonrasında kurumsal kapasitenin geliştirilmesine yönelik adımların atıldığı görülmektedir. 1941 yılında Türk Hava Kurumu uçak fabrikasının, 1950 yılında ise Makine ve Kimya Endüstrisi'nin kurulması, savunma sanayiinin kurumsallaşması bakımından önemli gelişmeler olarak öne çıkmaktadır (Yılmaz ve Yorulmaz, 2023). Türkiye'nin savunma sanayii açısından önemli dönüm noktalarından biri 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında uygulanan silah ambargosudur. Ambargo, Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarında dışa bağımlılığın azaltılması ve yerli savunma sanayii kapasitesinin geliştirilmesi yönündeki politikaların güçlenmesine katkıda bulunmuştur. 1980'li yıllardan itibaren savunma sanayii alanında kurumsal yapılanmanın güçlendirilmesi, Savunma Sanayii Müsteşarlığı ve Savunma Sanayii Destekleme Fonu gibi mekanizmaların oluşturulması ve 1987 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın kurulması, sektörün daha sistematik bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır (Akça ve Özden, 2021). Bu dönem Türkiye'nin yerli savunma sanayii politikasının kurumsallaşmasında belirleyici olmuştur. Özellikle son yirmi yıllık dönemde Türk savunma sanayii üretim kapasitesi, teknoloji geliştirme yeteneği ve ürün çeşitliliği bakımından önemli bir gelişme göstermiştir. İnsansız hava araçları başta olmak üzere hava platformları, kara araçları, deniz platformları, elektronik sistemler, füze ve mühimmat sistemleri gibi farklı alanlarda geliştirilen ürünlerin uluslararası pazarlara sunulması, Türkiye'nin savunma sanayii ihracatçısı kimliğini güçlendirmiştir (Egeresi ve Pénzváltó, 2025).

Bu dönüşüm, Türkiye'nin güncel savunma sanayii politikalarında da açık biçimde görülmektedir. Savunma Sanayii Başkanlığı'nın 2024–2028 Sektörel Strateji Dokümanı'nda güçlü ve bağımsız bir savunma sanayiinin yalnızca ulusal güvenlik açısından değil, uluslararası ilişkilerde devletin elini güçlendiren bir kuvvet çarpanı olduğu belirtilmektedir. Aynı belgede uluslararası iş birliği ve ihracatın savunma sanayiinin sürdürülebilirliği açısından önem taşıdığı, ihracat kapasitesinin geliştirilmesi ve uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesinin stratejik hedefler arasında bulunduğu ifade edilmektedir (Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB), 2026)

Savunma sanayii ihracatındaki gelişme ihracat göstergelerine de yansımaktadır. Türkiye'nin savunma ve havacılık sanayii ihracatı 2013 yılında yaklaşık 1,6 milyar ABD doları düzeyindeyken, 2024 yılında 7,2 milyar ABD dolarının üzerine çıkmıştır (Invest, 2025). 2024 yılında savunma ve havacılık sanayii ihracatı bir önceki yıla göre yaklaşık %29 artarak 7,154 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2025 yılında ise savunma ve havacılık sanayii ihracatının 10 milyar ABD dolarının üzerine çıktığı ve Türkiye'nin 185 ülkeye ihracat gerçekleştirdiği Ticaret Bakanlığı tarafından açıklanmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2026). Bu gelişmeler, savunma sanayiinin Türkiye'nin dış ticaretinde giderek daha görünür hale geldiğini ve uluslararası ekonomik ilişkiler açısından stratejik bir sektör niteliği kazandığını göstermektedir. Savunma sanayii ihracatındaki bu artışın dış politika açısından da önemli sonuçları bulunmaktadır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın 2024–2028 Stratejik Planı'nda savunma sanayii, ikili ilişkilerin geliştirilmesinde stratejik avantajı ve katma değeri yüksek sektörlerden biri olarak değerlendirilmekte, savunma sanayii sektörünün farklı pazarlara erişim imkânlarının teşvik edilmesi dış politika faaliyetleri arasında sayılmaktadır (SSB, 2026). Bu durum, savunma sanayii ihracatının Türkiye'nin dış politika araçları içerisinde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik bir boyut kazandığını göstermektedir.

Türkiye'nin savunma sanayii ihracatına ilişkin güncel dış politika söyleminde de ekonomik ve güvenlik boyutlarının birlikte ele alındığı görülmektedir. Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda savunma sanayiinin dış politikanın önemli araçlarından biri haline geldiği ve geliştirilen savunma yeteneklerinin dost ve müttefik ülkelerin güvenliğine de katkı sağladığı belirtilmektedir (Dışişleri Bakanlığı (MFA, 2024). Böylece savunma sanayii ihracatı, bir yandan Türkiye'nin ihracat kapasitesini ve teknoloji tabanını geliştirirken diğer yandan savunma iş birliklerinin kurulmasına ve mevcut siyasi ilişkilerin derinleştirilmesine hizmet eden bir mekanizma haline gelmektedir.

Bu noktada ticari diplomasi, savunma sanayii ihracatı ile dış politika arasındaki ilişkinin açıklanması açısından önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Savunma ürünlerinin uluslararası pazarlara girişinde klasik ticari faaliyetlerden farklı olarak devletlerarası anlaşmalar, üst düzey siyasi temaslar, savunma fuarları, diplomatik temsilciliklerin desteği, teknik görüşmeler ve hükümetlerarası koordinasyon önemli rol oynayabilmektedir (Calcara ve Simón, 2024). Ayrıca savunma sistemlerinin satın alınması çoğu zaman eğitim, bakım-idame, lojistik destek, teknoloji transferi, ortak üretim ve ortak Ar-Ge gibi uzun dönemli faaliyetleri beraberinde getirmektedir. Bu nedenle savunma sanayii ihracatı, yalnızca bir ürünün ihracatından ibaret olmayıp ihracatçı ve ithalatçı ülkeler arasında uzun süreli kurumsal, teknolojik ve askerî ilişkiler oluşturabilen bir süreçtir.

Literatürde savunma sanayi ihracatı ile dış politika, diplomasi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar mevcuttur. Pajtinka (2017), silah ticaretinin diplomatik ilişkileri destekleyebilen ve alıcı ülkeler üzerinde belirli düzeyde siyasi/stratejik nüfuz oluşturabilen bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Savunma ihracatı, ittifakların güçlendirilmesi, askerî kapasitenin desteklenmesi, siyasi nüfuzun artırılması ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi gibi amaçlarla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle savunma ihracatı, üretici ülkelerin ekonomik çıkarları ile dış politika ve güvenlik hedeflerini bir araya getiren bir araç olarak değerlendirilmektedir (Poon vd., 2006; Erickson, 2015). Kurç (2024), Türkiye'nin Afrika'ya yönelik savunma ihracatındaki artışta çok kanallı diplomasinin yanı sıra ihracat politikasının niteliği ve Türk savunma ürünlerinin sahadaki görünürlüğünün etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yardımcı (2025), savunma sanayiinin dış politika ve stratejik ortaklıkların geliştirilmesinde giderek daha önemli bir araç hâline geldiğine dikkat çekmektedir

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin savunma sanayii ihracatında kullanılan ticari diplomasi araçlarını belirlemek ve bu araçların Türkiye'nin dış politikası ile stratejik ilişkilerinin geliştirilmesindeki rolünü ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin savunma sanayii ihracatı gerçekleştirdiği farklı coğrafyalardan seçilen Suudi Arabistan, Polonya, Endonezya, Katar, Pakistan, Nijerya, Kenya ve Somali örnekleri incelenmektedir. Çalışmada söz konusu ülkeler üzerinden savunma ihracatının hangi ticari diplomasi araçlarıyla desteklendiği, bu araçların ihracat ilişkisini nasıl uzun dönemli savunma sanayii iş birliklerine dönüştürdüğü ve savunma ihracatının ikili stratejik ilişkiler üzerindeki yansımaları değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın literatüre temel katkısı, Türkiye'nin savunma sanayii ihracatını yalnızca ihracat performansı veya askerî kapasite aktarımı açısından değil, aynı zamanda ticari diplomasi araçlarının kullanıldığı çok boyutlu bir dış politika ve stratejik ilişki geliştirme süreci olarak ele almasıdır. Böylece savunma ihracatının arkasında yer alan siyasi, ekonomik, diplomatik, teknolojik ve kurumsal mekanizmaların birlikte değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM VE VERİ

Bu araştırmada Türkiye'nin savunma sanayii ihracatının ticari diplomasi ve dış politika açısından taşıdığı önemi ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırmanın temel yöntemi yazılı kaynakların içeriğini düzenli ve derinlemesine incelemeye olanak tanıyan nitel bir araştırma olan doküman analizi (Kıral, 2020; Bilici ve Aydemir, 2026) ve nitel örnek olay incelemesidir. Nitel araştırma yöntemi, savunma sanayii ihracatının yalnızca ihracat değerleri üzerinden değil, ih-

racat ilişkilerinin arkasında bulunan diplomatik temaslar, hükümetlerarası anlaşmalar, savunma sanayii iş birlikleri, teknoloji transferi, ortak üretim, eğitim ve teknik destek gibi çok boyutlu unsurların incelenmesine imkân sağlamaktadır. Türkiye'nin savunma sanayii dönüşümü ile dış politikası arasındaki ilişkiyi inceleyen önceki çalışmalarda da nitel araştırma yaklaşımından yararlanılmıştır (Yılmaz ve Yorulmaz, 2023; Yardımcı, 2025).

Araştırmanın veri setini üç temel kaynak grubu oluşturmaktadır. İlk grupta Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB), Millî Savunma Bakanlığı (MSB), Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından yayımlanan resmî açıklamalar, anlaşmalar, basın duyuruları ve raporlar yer almaktadır. İkinci grupta Baykar, TUSAŞ, ASELSAN, FNSS, Katmerciler, MKE, ASFAT ve diğer savunma sanayii kuruluşlarının yayımladığı kurumsal açıklamalar ve proje bilgileri bulunmaktadır. Üçüncü grupta ise akademik makaleler, uluslararası kuruluş raporları ve düşünce kuruluşlarının savunma sanayii ve dış politika alanındaki çalışmaları kullanılmaktadır.

Araştırmanın örneklemi, Türkiye'nin son dönemde savunma sanayii ihracatı ve savunma iş birliği geliştirdiği Suudi Arabistan, Polonya, Endonezya, Katar, Pakistan, Nijerya, Kenya ve Somali olmak üzere sekiz ülkeden oluşmaktadır. Ülkelerin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yaklaşımından yararlanılmıştır. Bu ülkelerin seçilmesinde savunma ihracatının yalnızca doğrudan ürün satışından ibaret olmaması hükümetlerarası anlaşmalar, üst düzey siyasi ziyaretler, savunma fuarları, ortak üretim, teknoloji transferi, eğitim, lojistik destek ve kurumsal savunma iş birlikleri gibi farklı ticari diplomasi araçlarının gözlemlenebilmesi temel ölçüt olarak kabul edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen dönem, mevcut örneklerin başlangıç tarihleri ve güncel gelişmeler dikkate alınarak 2013–2026 dönemi olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte her ülke için incelenen olayların başlangıç ve bitiş tarihleri aynı değildir. Örneğin Suudi Arabistan örneğinde 2013 yılında imzalanan Savunma Sanayii İş Birliği Anlaşması önemli bir başlangıç noktası oluştururken, Somali örneğinde 2015 Savunma Sanayii İşbirliği Anlaşması ve 2024 Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması öne çıkmaktadır.

3. UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin savunma sanayii ihracatının dış politika ve ticari diplomasi açısından değerlendirilmesi amacıyla Suudi Arabistan, Polonya, Endonezya, Katar, Pakistan, Nijerya, Kenya ve Somali örnekleri incelenmiştir. Ülkelerin farklı coğrafi bölgelerde bulunmaları ve Türkiye ile savunma ilişkilerinin farklı

gelişim düzeylerine sahip olmaları, ticari diplomasi araçlarının karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır. Tablo 1'de ticari diplomasi araçlarının neler olduğu açıklanmıştır.

Tablo 1. Ticari Diplomasi Araçları

Ticari Diplomasi Aracı	Açıklama	Kaynak
Lider diplomasisi	Bürokrasinin tamamen geri planda bırakılmadığı bununla birlikte uluslararası ilişkilerde diplomatların yerini liderlerin aldığı durum.	Bülbül (2025)
Savunma fuarları/ticaret fuarları	Fuarlar yalnızca ürün sergileme alanı değil devlet temsilcileri ile firmaları buluşturan ticari diplomasi platformlarıdır.	ITC (2016)
Pazar erişimi	Diplomatik faaliyetler ihracatçı firmaların yeni pazarlara girişini kolaylaştırır, kamu kurumları teknik ve idari engellerin aşılmasına destek olur.	ITC (2016), OECD (2006)
Teknoloji transferi	Savunma ihracatında teknoloji paylaşımı, lisanslama ve bilgi aktarımı uzun dönemli ortaklıkların temelidir.	OECD (2006), UNIDIR (2011)
Ortak üretim	Bir savunma sisteminin ithalatçı ülkede birlikte üretilmesi veya geliştirilmesi günümüzde savunma ticaretinin en önemli araçlarından biridir.	CSIS (2025)
Eğitim ve teknik destek	Satış sonrası eğitim, bakım, lojistik destek ve teknik danışmanlık, uzun vadeli ticari ilişki oluşturur.	CSIS (2025)
İhracat finansmanı / kredi desteği	Büyük ölçekli savunma projelerinde devlet destekli finansman, ihracat kredileri ve garanti mekanizmaları kullanılmaktadır.	ITC (2016)
Savunma sanayi iş birliği	Ortak Ar-Ge, sanayi entegrasyonu ve tedarik zinciri oluşturma faaliyetleri.	CSIS (2025),
Teknik diplomasi	Teknik uzmanlar aracılığıyla güven oluşturma, ortak projeler geliştirme ve siyasi diyaloğu destekleme faaliyetleri. Savunma sektöründe mühendislik ekipleri, test süreçleri ve ortak geliştirme projeleri bu kapsamda değerlendirilebilir.	OECD (2023)

3.1. SUUDİ ARABİSTAN

Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki savunma sanayii ilişkileri özellikle 2023 yılından itibaren önemli ölçüde ivme kazanmış ve Suudi Arabistan, Türkiye'nin önde gelen savunma sanayii ihracat pazarlarından biri hâline gelmiştir. Bununla birlikte, iki ülke arasındaki savunma sanayii iş birliğinin geçmişi 2023 öncesine dayanmaktadır. 2013 yılında Türkiye ile Suudi Arabistan arasında Savunma Sanayii İş Birliği Anlaşması imzalanmış ve söz konusu anlaşma teknoloji paylaşımı, ortak projeler ve savunma sanayii alanındaki kurumsal iş birliğinin geliştirilmesine yönelik hukuki bir

çerçeve oluşturmuştur (MFA, 2013). Dolayısıyla 2023 sonrasında hız kazanan iş birliklerinin, daha önce oluşturulan bu kurumsal altyapı üzerine inşa edildiği söylenebilir.

2023 yılında Türkiye ile Suudi Arabistan arasında Baykar Akıncı TİHA ihracatına ilişkin bir sözleşme imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma, Türkiye savunma sanayii tarihindeki en büyük ihracat anlaşmalarından biri olarak değerlendirilmektedir (İletişim Başkanlığı Yayınları, 2025). Anlaşmanın, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Körfez turu kapsamında gerçekleştirdiği Cidde ziyareti sırasında imzalanması, savunma sanayii ihracatının yalnızca şirketler arasında gerçekleştirilen ticari bir işlem olmadığını aynı zamanda üst düzey siyasi ve diplomatik temaslarla desteklenen bir süreç olduğunu göstermektedir (İletişim Başkanlığı, 2023). Anlaşma kapsamında yalnızca platform tedariki değil, eğitim, bakım-idame, lojistik destek ve teknoloji paylaşımı gibi uzun dönemli iş birliği unsurlarının da bulunması, savunma ihracatının iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik boyutunu güçlendiren bir araç niteliği taşıdığını göstermektedir. Bunun yanında Suudi Arabistan'ın Vision 2030 kapsamında savunma sanayiinin yerlileştirilmesine yönelik hedefleri, teknoloji transferi, yatırım ve sanayi iş birliği gibi unsurların önemini artırmaktadır.

Suudi Arabistan'ın resmi haber ajansı Saudi Press Agency (SPA) tarafından yapılan açıklamalara göre, AKINCI tedarikinin ardından iş birliğinin ikinci aşamasına geçilmiş ve Baykar ile Saudi Arabian Military Industries (SAMI) arasında İHA üretiminin yerlileştirilmesi, elektronik sistemlerin üretimi, kompozit gövde üretimi, nihai montaj, uçuş testleri, eğitim ve bakım faaliyetlerini kapsayan anlaşmalar imzalanmıştır (SPA, 2023). Böylece iki ülke arasındaki ilişki, doğrudan ürün ihracatının ötesine geçerek teknoloji transferi, eğitim, lojistik destek ve uzun dönemli sanayi iş birliğini içeren daha kapsamlı bir yapıya dönüşmüştür.

Bu çerçevede Suudi Arabistan örneğinde lider diplomasisi, hükümetlerarası anlaşmalar, teknoloji transferi, eğitim, lojistik destek ve uzun dönemli sanayi iş birliği başlıca ticari diplomasi araçları olarak öne çıkmaktadır. Savunma ihracatının bu araçlarla desteklenmesi, Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkinin yalnızca alıcı-satıcı ilişkisi olmaktan çıkarak daha kapsamlı bir savunma sanayii ortaklığına doğru geliştiğini göstermektedir.

3.2. POLONYA

Türkiye ile Polonya arasındaki savunma sanayii ilişkilerinin en önemli gelişmelerinden biri, 24 Mayıs 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Polonya Cumhurbaşkanı Andrzej Duda'nın huzurunda imzalanan Bayraktar TB2 SİHA ihracat

sözleşmesidir. Sözleşme kapsamında Polonya'ya 24 adet Bayraktar TB2'nin (4 sistem) ihraç edilmesi kararlaştırılmış, yer kontrol istasyonları, veri terminalleri, mühimmat, eğitim ve lojistik destek hizmetleri de tedarik paketine dâhil edilmiştir. Bu satış, Türkiye'nin NATO ve Avrupa Birliği üyesi bir ülkeye gerçekleştirdiği ilk silahlı İHA ihracatı olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır (Baykar, 2021). Söz konusu ihracat yalnızca bir savunma ürünü satışından ibaret olmayıp, Türkiye ile Polonya arasındaki siyasi ve askerî ilişkilerin ekonomik ve teknolojik iş birliğine yansıması açısından da değerlendirilebilir. Özellikle NATO üyesi iki ülke arasında gerçekleştirilen bu satış, savunma sanayii alanındaki karşılıklı güvenin ticari iş birliğine dönüşmesinin bir örneğini oluşturmaktadır. Bunun yanında eğitim, bakım, mühimmat ve teknik destek faaliyetlerinin satış sonrasında da devam edecek şekilde planlanması, ilişkinin uzun dönemli bir nitelik kazanmasını sağlamıştır.

Savunma Sanayii Başkanlığı'nın (SSB) 2024 yılı faaliyetleri ve haftalık bültenlerinde Polonya ile yürütülen savunma sanayii iş birliğine önemli ölçüde yer verilmiştir. Bu kapsamda Polonya'ya teslim edilen 24 Bayraktar TB2'nin teslimat törenine Savunma Sanayii Başkanı'nın katılması, ASELSAN'ın Varşova ofisinin ziyaret edilmesi ve Polonya'daki savunma sanayii temaslarının artırılması dikkat çekmektedir (SSB, 2024). Söz konusu gelişmeler, Türkiye'nin ihracat sonrasında bakım, teknik destek ve kurumsal iş birliği faaliyetlerini sürdürdüğünü göstermektedir. 2024 yılında Polonya Savunma Bakan Yardımcısı başkanlığındaki devlet ve sanayi heyetinin Türkiye'yi ziyaret etmesi de iki ülke arasındaki savunma sanayii ilişkilerinin kapsamının genişlediğine işaret etmektedir. Ziyaret kapsamında ASELSAN, BAYKAR, TUSAŞ, OTOKAR ve Sefine Tersanesi gibi Türk savunma sanayii şirketleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Polonya Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, ziyaretin temel amacının iki ülke arasındaki savunma sanayii ve endüstriyel iş birliğinin genişletilmesi olduğu belirtilmiştir (SRP, 2024).

International Institute for Strategic Studies tarafından yayımlanan raporda da Polonya, Türkiye'nin Avrupa'daki önemli savunma ihracat pazarlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Raporda Bayraktar TB2'nin yanı sıra gelecekteki kara sistemi tedarikleri ve devam eden savunma sanayii müzakereleri, Türkiye'nin Avrupa savunma pazarındaki konumunu güçlendiren gelişmeler arasında gösterilmektedir (Kurç vd., 2024). Dolayısıyla Polonya örneğinde üst düzey siyasi temaslar, savunma ürünü ihracatı, eğitim ve teknik destek, ihracat sonrası bakım hizmetleri, kurumsal temaslar ve savunma sanayii heyetleri arasındaki görüşmeler ticari diplomasi açısından öne çıkan araçlardır. Bu süreç, Türkiye'nin Avrupa savunma pazarındaki konumunun güçlendirilmesinin yanı sıra iki ülke arasındaki savunma ve endüstriyel iş birliğinin derinleşmesine katkı sağlamaktadır.

3.3. ENDONEZYA

Türkiye'nin Endonezya'ya yönelik savunma sanayii ihracatı, doğrudan ürün ihracatından ortak üretim ve teknoloji transferini içeren daha kapsamlı bir iş birliği modeline doğru gelişmektedir. Resmi raporlar ve basın bültenleri incelendiğinde, iki ülke arasındaki savunma sanayii ilişkilerinin kara sistemleri, savaş uçakları, füze sistemleri ve deniz platformları gibi farklı ürün gruplarını kapsayan çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu kapsamda en önemli gelişmelerden biri, Haziran 2025'te Endonezya ile imzalanan 48 adet KAAN 5. nesil savaş uçağına ilişkin ihracat anlaşmasıdır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) açıklamalarına göre Türkiye'de üretilecek 48 adet KAAN Endonezya'ya ihraç edilecek ve üretim sürecinde Endonezya'nın yerel sanayi kabiliyetlerinden de yararlanılacaktır. Söz konusu anlaşma, INDO Defence 2025 Fuarı kapsamında Endonezya Cumhurbaşkanı Prabowo Subianto'nun huzurunda imzalanmıştır. SSB tarafından anlaşma, Türkiye savunma sanayii tarihinin önemli ihracat başarılarından biri olarak değerlendirilmiştir (İletişim Başkanlığı Yayınları, 2025; SSB, 2025).

SSB'nin INDO Defence 2025 sonrasında yayımladığı haftalık değerlendirmelerde de iki ülke arasındaki savunma sanayii ilişkilerinin çok boyutlu niteliğine dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda 29 Türk savunma sanayii firmasının fuara katılması, TUSAŞ ile Endonezya Savunma Bakanlığı arasında KAAN satış anlaşmasının imzalanması ve ROKETSAN ile Endonezyalı PT Republik Defence Indonesia arasında ATMACA Gemisavar Füzesi'nin tedariki ve ortak üretimine yönelik sözleşmelerin imzalanması öne çıkmaktadır (SSB, 2025). Bu gelişmeler, Endonezya'nın Türkiye açısından yalnızca bir müşteri değil, aynı zamanda farklı savunma sanayii alanlarında iş birliği gerçekleştirilen stratejik bir ortak hâline geldiğini göstermektedir.

Türkiye ile Endonezya arasındaki uzun soluklu savunma sanayii iş birliklerinden biri FNSS ile Endonezyalı PT Pindad arasında yürütülen projelerdir. FNSS'nin resmî açıklamalarına göre KAPLAN MT (HARIMAU) Orta Sınıf Tankı Projesi, hükümetlerarası (G2G) anlaşma temelinde geliştirilmiş ve 2019 yılında seri üretim anlaşması imzalanmıştır. Tankların üretimi Türkiye'de tamamlandıktan sonra son montaj ve kule entegrasyonunun Endonezya'da gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bu yapı, teknoloji transferi ve yerel üretim unsurlarını bir araya getiren bir model ortaya koymaktadır (FNSS, 2022). İşbirliğinin ikinci aşamasında ise 2024 yılında Endonezya Savunma Bakanlığı, PT Pindad ve FNSS arasında KAPLAN Zırhlı Personel Taşıyıcı'nın (ZPT) geliştirilmesi ve üretimine yönelik sözleşme imzalanmıştır. FNSS açıklamalarında teknoloji transferi, ortak geliştirme, yerel üretim ve uzun dönemli sanayi iş birliği özellikle vurgulanmaktadır (FNSS, 2025).

Bu bağlamda Endonezya örneği, savunma fuarları, üst düzey siyasi temaslar, hükümetlerarası iş birliği, ortak üretim, teknoloji transferi, yerel üretim ve ortak geliştirme gibi ticari diplomasi araçlarının birlikte kullanıldığı kapsamlı bir model sunmaktadır. İlişkinin doğrudan ürün ihracatından ortak üretim ve teknoloji paylaşımına doğru gelişmesi, savunma ticaretinin uzun dönemli stratejik sanayi ilişkilerine dönüşebileceğini göstermektedir.

3.4. KATAR

Türkiye ile Katar arasındaki savunma sanayii ilişkileri, klasik ihracat ilişkisinin ötesine geçerek ortak üretim, yatırım, teknoloji paylaşımı ve askerî iş birliğini kapsayan çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür. Bayraktar TB2 sistemlerinin teslimatının ardından personel eğitimi, bakım faaliyetleri ve teknoloji paylaşımı gerçekleştirilmiş bunun yanı sıra Katar merkezli Barzan Holding ile Türk savunma sanayii şirketleri arasında çeşitli ortak girişimler oluşturulmuştur. Bu gelişmeler, ticari diplomasinin yalnızca ürün satışını değil, yatırım, ortak üretim ve bilgi paylaşımı gibi unsurları da kapsayan geniş bir faaliyet alanına sahip olduğunu göstermektedir. Katar ile Türkiye arasındaki savunma sanayii ilişkisi, zırhlı kara araçları, SİHA'lar, deniz platformları, mühimmat ve silah sistemleri, lojistik destek, ortak yatırım ve askerî iş birliği gibi farklı alanların birlikte yürütüldüğü uzun dönemli bir ilişki modeli hâline gelmiştir.

Katar, Türkiye'nin Bayraktar TB2 için ilk ihracat pazarı olmuş ve TB2'nin ilk ihracat başarısı 2018 yılında Katar'da gerçekleşmiştir. Daha sonraki dönemde TB2'nin Ukrayna, Azerbaycan, Polonya ve diğer ülkelere ihraç edilmesiyle birlikte Katar'ın önemi yalnızca ilk müşterilerden biri olmasıyla sınırlı kalmamıştır. Katar, Türkiye'nin SİHA ihracat modelinin uluslararasılaşmasında ilk müşteri konumunda bulunmaktadır (BAYKAR, 2024). Bu açıdan TB2'nin Katar'a ihracatı, savunma ürünü ihracatının Türkiye ile Katar arasındaki mevcut siyasi ve askerî ilişkilerle birleşerek stratejik ilişkileri destekleyen bir ticari diplomasi aracına dönüşebileceğini göstermektedir.

Katar'a yönelik önemli savunma sanayii ihracat kalemlerinden biri de BMC tarafından üretilen zırhlı araçlardır. 2018 DIMDEX Fuarı sırasında BMC ile Katar merkezli Barzan Holding arasında ihracat anlaşması imzalanmış ve anlaşma kapsamında 50 adet BMC KİRPİ mayına karşı korumalı araç ile 35 adet BMC AMAZON 4×4 çok amaçlı zırhlı aracın, toplam 85 araç olarak Katar'a teslim edilmesi planlanmıştır (Anadolu Ajansı (AA), 2018). Bu gelişme, savunma fuarı-şirketler arası görüşme-ihracat sözleşmesi biçimindeki ticari diplomasi mekanizmasının somut bir örneğini oluşturmaktadır. SSB Başkanı İsmail Demir'in 2022 DIMDEX değerlendirmesinde, Türkiye'nin fuara 32 savunma sanayii şirketiyle katıldığı belirtilmiştir. Türk firmaları-

nın fuarda SİHA'ların yanı sıra hava platformları, gemi ve denizcilik sistemleri, radarlar, füzeler ve elektronik harp sistemleriyle de yer aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca fuar kapsamında Türkiye ve Katar makamları arasında gerçekleştirilen görüşmelerde devam eden ve gelecekte uygulanabilecek projelerin ele alındığı belirtilmiştir (SSB, 2022). Bu nedenle DIMDEX, yalnızca savunma ürünlerinin sergilendiği bir fuar değil, aynı zamanda kamu kurumları ile özel sektör temsilcilerinin bir araya geldiği önemli bir ticari diplomasi platformu olarak değerlendirilebilir. 2025 yılında Millî Savunma Bakanı Yaşar Güler'in Katar ziyareti sırasında MKE A.Ş. ve ASFAT A.Ş. ile Katar Savunma Bakanlığına bağlı Barzan Holding arasında geniş kapsamlı iş birliği protokolleri imzalanmıştır. Bu protokoller savunma, yatırım, Türkiye'de ve Katar'da ortak yatırımlar ile üçüncü ülkelerde ortak iş birliği alanlarını kapsamaktadır (Milli Savunma Bakanlığı (MSB), 2025). Böylece savunma sanayii ihracatından daha kapsamlı bir savunma sanayii ortaklığına doğru geçiş sağlanmıştır.

2026 yılında ise Türkiye-Katar savunma sanayii ilişkileri daha ileri bir düzeye taşınmıştır. 2026 DIMDEX Fuarı kapsamında Bakan Yardımcısı Musa Heybet tarafından Katar Emiri, Katar Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı başta olmak üzere çeşitli Katar makamlarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Aynı fuarda ASFAT ile Katar Deniz Kuvvetleri arasında bir sözleşme, ASFAT–MKE–Barzan Holding arasında ise ortak girişim kurulmasına yönelik mutabakat imzalanmıştır (MSB, 2026a). Bu gelişmeler, Katar'ın Türk savunma sanayii açısından yalnızca nihai müşteri konumunda olmadığını aynı zamanda Türk savunma sanayii ürünlerinin farklı pazarlara ulaştırılmasında iş ortağı ve ekosistem aktörü hâline geldiğini göstermektedir. İki ülke arasındaki savunma ilişkileri ticari faaliyetlerle sınırlı kalmamış, askerî iş birliği boyutunu da sürdürmüştür. 2025 yılında Türkiye-Katar arasında gerçekleştirilen Ilgın-2025 müşterek tatbikatına Türk Hava Kuvvetlerinden 6 F-16 ve Katar Hava Kuvvetlerinden 3 Eurofighter katılmıştır. MSB tarafından tatbikatın amaçlarından biri, iki ülke birliklerinin birlikte planlama ve harekât icra kabiliyetlerinin geliştirilmesi olarak açıklanmıştır (MSB, 2025b).

Bu nedenle Katar örneğinde savunma ihracatı savunma fuarları, şirketler arası diplomasi, üst düzey siyasi temaslar, ortak yatırımlar, ortak girişimler, eğitim, lojistik destek, askerî tatbikatlar ve üçüncü ülke pazarlarına yönelik iş birliği araçlarının birlikte kullanıldığı çok katmanlı bir ticari diplomasi modeli içerisinde gerçekleşmektedir.

3.5. PAKİSTAN

Pakistan, Türkiye'nin en kapsamlı savunma sanayii ortaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. MİLGEM korvetleri, T129 ATAK helikopterleri, insansız hava araçları ve çeşitli elektronik sistemler kapsamında geliştirilen iş birlikleri, iki ülke arasındaki ilişkinin klasik bir ihracat ilişkisinin ötesine geçtiğini göstermektedir. Özellikle MİLGEM korvetlerinin bir bölümünün Pakistan'da lisans altında üretilmesi, teknoloji transferi ve yerel üretim kapasitesinin geliştirilmesine dayalı bir ticari diplomasi modelinin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu model, savunma ihracatının uzun dönemli stratejik ortaklıklara dönüşebileceğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin Pakistan'a yönelik savunma sanayii ihracatındaki en önemli projelerden biri, Pakistan Deniz Kuvvetleri için gerçekleştirilen dört adet MİLGEM korvetinin inşasıdır. Sözleşme 6 Eylül 2018 tarihinde imzalanmıştır. Proje kapsamında dört MİLGEM korvetinden ikisinin Türkiye'de, diğer ikisinin ise Pakistan'ın Karaçi Tersanesi'nde inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. ASELSAN'ın yayımladığı teknik dergide de dört geminin savaş sistemleri dâhil olmak üzere gerekli sistemlerle donatılacağı ve projenin ASFAT ana yükleniciliğinde yürütüldüğü belirtilmektedir (Aselsan, 2023). Pakistan MİLGEM Projesi, yalnızca bir ürün ihracatı olarak değil ortak üretim, teknoloji transferi, yerel sanayi katılımı ve uzun dönemli bakım ve lojistik destek unsurlarını bir araya getiren kapsamlı bir iş birliği modeli olarak değerlendirilebilir. Projenin ilk gemisi PNS BABUR 24 Mayıs 2024 tarihinde, ikinci gemisi PNS KHAIBAR ise 2025 yılında Pakistan'a teslim edilmiştir. Üçüncü gemi PNS BADR'ın 2026 yılı sonunda, dördüncü gemi PNS TARIQ'ın ise 2027 yılının ilk çeyreğinde teslim edilmesi planlanmaktadır (MSB, 2025c).

Türkiye ile Pakistan arasındaki savunma sanayii ilişkileri deniz platformlarıyla sınırlı değildir. Baykar'ın resmî açıklamasına göre Pakistanlı güvenlik personeli Bayraktar AKINCI TİHA eğitimlerine katılmıştır. 2022 yılında Türkiye, Azerbaycan ve Pakistan'dan toplam 110 kursiyer AKINCI kapsamında pilot, faydalı yük operatörü, mekanik/motor teknisyeni, elektronik/yer kontrol istasyonu operatörü ve silah operatörü olarak eğitim almıştır (Baykar, 2022).

Savunma sanayii ihracatı, iki ülke arasındaki güçlü askerî ilişkiler tarafından da desteklenmektedir. 2026 yılında gerçekleştirilen CİNNAH-2026 Türkiye-Pakistan Ortak Komando ve Özel Kuvvetler Tatbikatı bu kapsamda değerlendirilebilir. MSB'ye göre tatbikatın amacı komando ve özel harekât alanında bilgi ve tecrübe paylaşımının sağlanması, iki ülkenin özel kuvvetleri arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi ve ortak harekât kabiliyetinin artırılmasıdır (MSB, 2026b). Dolayısıyla Pakistan örne-

ğinde ortak üretim, teknoloji transferi, eğitim, teknik destek ve askerî diplomasi savunma ihracatını destekleyen temel araçlar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, ticari diplomasi ile askerî diplomasi arasındaki güçlü etkileşimi ortaya koymaktadır.

3.6. NİJERYA

Türkiye ile Nijerya arasındaki savunma sanayii ilişkileri yalnızca şirketler arasındaki ticari faaliyetlerden oluşmamakta, devletlerarası savunma ve güvenlik iş birliğini de kapsamaktadır. Türkiye ile Nijerya arasında Savunma Sanayii İş Birliği Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmanın ardından çeşitli Türk savunma sanayii ürünlerinin Nijerya'ya ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin Nijerya'ya gerçekleştirdiği en açık biçimde belgelenmiş savunma sanayii ihracatı T129 ATAK taarruz helikopterleridir. Bu kapsamda TUSAŞ tarafından Nijerya'ya toplam 6 adet T129 ATAK teslim edilmiştir. Helikopterlerin üçüncü ve dördüncü teslimatları 10 Eylül 2024 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu teslimatla birlikte Nijerya Hava Kuvvetlerine 1.456 adet 2,75 inç güdümsüz roket, 30 adet L-UMTAS lazer güdümlü tanksavar füzesi ve 50 adet CİRİT lazer güdümlü füze de teslim edilmiştir. Ayrıca T129'un 20 mm yerli topu ilk kez bir kullanıcı ülkeye teslim edilmiş ve atış faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (TUSAŞ, 2024).

Türkiye-Nijerya savunma sanayii ilişkilerinin önemli dönüm noktalarından biri, 20 Ekim 2021 tarihinde Abuja'da imzalanan Savunma Sanayii İş Birliği Anlaşmasıdır. Anlaşma, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Nijerya ziyareti sırasında imzalanan yedi anlaşmadan biri olmuş Türkiye adına dönemin Savunma Sanayii Başkanı İsmail Demir, Nijerya adına ise Dışişleri Bakanı Geoffrey Onyeama tarafından imzalanmıştır (İletişim Başkanlığı, 2021). Bu görüşmelerde Türkiye-Nijerya ilişkileri yalnızca ticari bir çerçevede ele alınmamış, doğrudan askerî, savunma ve güvenlik iş birliği kapsamında değerlendirilmiştir. Nijerya ile savunma sanayii ilişkileri 2026 yılında da sürdürülmüştür. Nijerya Cumhurbaşkanı Bola Ahmed Tinubu'nun Ocak 2026'da Türkiye'yi ziyareti sırasında savunma ve güvenlik alanında yeni anlaşmalar ve iş birliği başlıkları gündeme gelmiştir. SSB'nin Şubat 2026 tarihli haftalık değerlendirmesinde, Nijerya Savunma Bakanı General Christopher Gwabin Musa ve beraberindeki heyetle görüşmeler gerçekleştirildiği ve savunma sanayii alanında atılabilecek adımlar ile ortak projelerin değerlendirildiği belirtilmiştir (SSB, 2026).

2026 yılında öne çıkan gelişmelerden biri de DASAL Havacılık Teknolojileri ile Nijerya merkezli NIGUS arasındaki anlaşmadır. SAHA 2026 kapsamında imzalanan anlaşma çerçeve tedarik, yerel montaj ve şartlı teknoloji iş birliği başlıklarını kapsamaktadır. Ayrıca anlaşmanın ECOWAS bölgesinde kalıcı bir savunma iş birliği altyapısı oluşturmayı hedeflediği belirtilmiştir (AA, 2026). Bu gelişme, Türkiye'nin Nijerya

pazarındaki savunma sanayii ilişkisinin doğrudan ürün ihracatının ötesine geçerek yerel montaj ve teknoloji iş birliği boyutuna doğru genişlediğini göstermektedir. Dolayısıyla Nijerya örneğinde üst düzey siyasi diplomasi, hükümetlerarası savunma anlaşmaları, platform ihracatı, teknik iş birliği, yerel montaj ve teknoloji transferi ticari diplomasi araçları olarak öne çıkmaktadır. Özellikle yerel montaj ve teknoloji iş birliğine yönelik yeni projeler, savunma ihracatının uzun dönemli sanayi ilişkilerine dönüştürülmesi yönündeki eğilimi ortaya koymaktadır.

3.7. KENYA

Türkiye'nin Kenya'ya gerçekleştirdiği en somut savunma sanayii ihracatlarından biri, Katmerciler tarafından üretilen HIZIR 4×4 Taktik Tekerlekli Zırhlı Muharebe Araçlarıdır. Katmerciler ile Kenya Savunma Bakanlığı arasında imzalanan sözleşme kapsamında 118 adet HIZIR ve türevi zırhlı araç ile yedek parça ve bakım hizmetlerinin sağlanması kararlaştırılmıştır. Katmerciler tarafından söz konusu anlaşma, şirket tarihindeki tek kalemde gerçekleştirilen en büyük ihracat anlaşması olarak açıklanmıştır (Katmerciler, 2021). HIZIR'ın Kenya tarafından tercih edilmesinde, mayın ve el yapımı patlayıcılara karşı sağladığı koruma ile zorlu arazi ve operasyon koşullarındaki hareket kabiliyeti öne çıkmıştır. Kenya'nın Somali sınırında El-Şebab tehdidiyle mücadele ihtiyacı da söz konusu zırhlı araç tedarikinin temel güvenlik bağlamını oluşturmuştur.

Cumhurbaşkanlığına bağlı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından yayımlanan “Afrika'nın Savunmasında Türkiye” başlıklı çalışmada da Kenya'ya doğrudan yer verilmiştir. YTB'nin çalışmasına göre Kenya, Türkiye ile savunma sanayii iş birliği anlaşması imzalayan Afrika ülkeleri arasında bulunmaktadır. Ayrıca Kenya'nın Türkiye'den çeşitli silah ve askerî araç ithal eden Afrika ülkeleri arasında yer aldığı belirtilmektedir (YTB, 2022).

Türkiye-Kenya savunma ilişkileri 2026 yılında yeni bir aşamaya ulaşmıştır. SAHA 2026 Uluslararası Savunma, Havacılık ve Uzay Sanayii Fuarı kapsamında Türkiye ve Kenya Millî Savunma Bakanları bir araya gelmiş ve görüşmenin ardından Türkiye-Kenya Savunma İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır (MSB, 2026c). Bu gelişme, HIZIR ihracatı ile başlayan ilişkinin yalnızca şirketler arasında gerçekleştirilen ticari bir faaliyet olarak kalmadığını göstermektedir. Kenya Savunma Bakanı'nın Türkiye ziyareti ve Savunma İş Birliği Anlaşması'nın SAHA 2026 kapsamında imzalanması, savunma fuarlarının yalnızca ürün tanıtımı açısından değil, devletlerarası temasların geliştirilmesi ve ticari ilişkilerin kurumsal savunma iş birliklerine dönüştürülmesi açısından da önemli bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Bu doğrultuda Kenya örneğinde doğrudan savunma ürünü ihracatı, satış sonrası bakım ve yedek parça desteği, savunma iş birliği anlaşmaları, üst düzey temaslar ve savunma fuarları öne çıkan ticari diplomasi araçlarıdır.

3.8. SOMALİ

Somali'ye yönelik Türkiye'nin savunma sanayii ilişkileri, klasik ticari ihracatın yanı sıra askerî yardım ve hibe, askerî mali iş birliği, eğitim ve donanım desteği ile uzun vadeli savunma sanayii iş birliği unsurlarını birlikte içeren çok boyutlu bir yapı göstermektedir. Bu yönüyle Somali örneği, Türkiye'nin savunma sanayii ihracatı ile güvenlik ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin birlikte yürütüldüğü bir ilişki modelini ortaya koymaktadır.

2020 yılında Somali'ye 12 adet BMC Kirpi I Mayına Karşı Korumalı Araç (MKKA/MRAP) teslim edilmiştir. MSB açıklamasında, Türkiye ile Somali arasındaki Askerî Mali İş Birliği kapsamında Somali ordusu için üretilen 12 Kirpi'nin Mogadişu Limanı'nda Somali makamlarına teslim edildiği belirtilmiştir (TRT Haber, 2020). Bu gelişme, savunma sanayii ürünlerinin Somali'nin güvenlik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik askerî iş birliği mekanizmalarıyla birlikte kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye-Somali savunma sanayii ilişkisinin hukuki temeli Kirpi teslimatından daha eskiye dayanmaktadır. 2015 yılında Mogadişu'da Türkiye ile Somali arasında Savunma Sanayii İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. TBMM'de anlaşmanın onaylanmasına ilişkin gerekçede, anlaşmanın amaçları; savunma sanayii iş birliğinin hukuki temelinin oluşturulması, savunma sanayii ihtiyaçları kapsamında ortak üretim yapılması, teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi, savunma sanayii ürünlerinin karşılıklı tedariki, müştereken üretilecek ürünlerin üçüncü ülkelere satılması ve Türk savunma sanayii ürünleri için pazar imkânı oluşturulması şeklinde sıralanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 2015). Bu çerçeve, Türkiye-Somali ilişkilerinin yalnızca mevcut ihtiyaçların karşılanmasına yönelik ürün tedarikinden ibaret olmadığını aynı zamanda gelecekte ortak üretim, teknoloji transferi ve karşılıklı tedarik gibi faaliyetlerin geliştirilmesini öngören kurumsal bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca 2017 yılında Mogadişu'da Türk Silahlı Kuvvetleri Somali Türk Görev Kuvveti Komutanlığı faaliyete geçirilmiştir. Bu yapı, Somali ordusunun yeniden yapılandırılması ve personel eğitiminde merkezi bir rol üstlenmiştir (MSB, 2019).

Türkiye-Somali savunma ilişkilerindeki ikinci önemli dönüm noktası, 8 Şubat 2024 tarihinde imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması olmuştur. TBMM kayıtlarına göre anlaşma, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğinin geliştirilmesini, savunma iş birliğinin güçlendirilmesini, Somali'nin ekonomik kaynaklarının

daha etkin kullanılmasını ve Somali'nin güvenlik kapasitesinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Özellikle Somali'nin deniz yetki alanlarının güvenliği, deniz haydutluğu, yasa dışı balıkçılık, kaçakçılık ve terörizmle mücadele, anlaşmanın güvenlik boyutunda öne çıkan konular arasında yer almaktadır (TBMM, 2024). Bu nedenle Somali örneğinde askerî mali iş birliği, savunma sanayii anlaşmaları, askerî eğitim, kapasite geliştirme, teknoloji transferi, ortak üretim ve ekonomik iş birliği birbirini tamamlayan araçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Somali örneği, savunma sanayii ilişkilerinin yalnızca ticari bir ihracat faaliyeti olarak değil, aynı zamanda uzun vadeli güvenlik kapasitesi geliştirme ve devletlerarası stratejik ilişkileri güçlendirme aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'nin savunma sanayii ihracatı, ticari diplomasi açısından ele alınmış ve savunma sanayii satışlarının dış politika ile ilişkisi sekiz ülke örneği üzerinden incelenmiştir. Suudi Arabistan, Polonya, Endonezya, Katar, Pakistan, Nijerya, Kenya ve Somali örneklerinin incelenmesi sonucunda Türkiye'nin savunma ihracatının yalnızca ürün satışından oluşan ekonomik bir faaliyet olmadığı siyasi, diplomatik, askerî, teknolojik ve endüstriyel boyutları bulunan çok katmanlı bir ilişki biçimine dönüştüğü görülmüştür.

Araştırmanın temel bulgularından ilki, savunma ihracatı ile üst düzey diplomatik temasların birbirini desteklediğidir. Özellikle Suudi Arabistan, Polonya, Nijerya ve Kenya örneklerinde üst düzey siyasi ziyaretler ve bakanlar düzeyindeki temasların savunma sanayii anlaşmalarıyla eş zamanlı veya birbirini takip eden biçimde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, savunma ihracatının devletlerarası diplomatik ilişkilerden bağımsız bir ticari faaliyet olarak değerlendirilmesinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

İkinci önemli bulgu, savunma ihracatının giderek ortak üretim ve teknoloji transferine dönüşmesidir. Suudi Arabistan, Endonezya, Katar ve Pakistan örnekleri bu dönüşümün en belirgin örneklerini oluşturmaktadır. Özellikle Endonezya ve Pakistan'da ürünlerin bir bölümünün alıcı ülkede üretilmesi, Suudi Arabistan'da İHA üretiminin yerelleştirilmesine yönelik anlaşmaların yapılması, Türkiye'nin savunma ihracatında yalnızca ürün tedarikçisi olmaktan çıkarak savunma sanayii ekosistemleri oluşturan bir aktör haline geldiğini göstermektedir.

Üçüncü olarak, savunma fuarlarının ticari diplomasi açısından önemli platformlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katar'daki DIMDEX ve Türkiye'deki SAHA gibi fuarlar, yalnızca savunma ürünlerinin sergilendiği etkinlikler değil devlet temsilcileri, savunma bakanlıkları ve şirketler arasında doğrudan temasların kurulduğu diplomatik

ve ticari platformlar olarak işlev görmektedir. Katar ve Kenya örnekleri, fuar diplomasisinin somut savunma iş birliklerine dönüşebildiğini göstermektedir.

Dördüncü bulgu, ihracat sonrası faaliyetlerin savunma diplomasisinin sürdürülebilirliği açısından kritik olduğudur. Eğitim, bakım, lojistik destek, teknik danışmanlık ve personel yetiştirme faaliyetleri, tek seferlik satışları uzun dönemli kurumsal ilişkilere dönüştürmektedir. Polonya, Pakistan, Suudi Arabistan ve Katar örneklerinde satış sonrasında gerçekleştirilen eğitim, teknik destek ve bakım faaliyetleri bu durumu açık biçimde göstermektedir. Bu mekanizma, güncel literatürde İHA ihracatları sonrasında ortaya çıkan takip eden satışlar ve savunma iş birliği anlaşmalarıyla birlikte değerlendirilen "drone diplomacy" yaklaşımıyla da uyumludur (J. Boyle ve Wolfe, 2026).

Beşinci olarak, Afrika örnekleri Türkiye'nin savunma sanayii ihracatının çok kanallı diplomasi ile birlikte yürütüldüğünü göstermektedir. Nijerya, Kenya ve Somali'de savunma ihracatı güvenlik iş birliği, askerî eğitim, kurumsal kapasite geliştirme ve hükümetlerarası anlaşmalarla birlikte gelişmektedir. Bu bulgu, Türkiye'nin Afrika'daki savunma ihracatının daha geniş diplomatik angajmanlardan bağımsız değerlendirilemeyeceğini savunan literatürle uyumludur (Kurç, 2024).

Çalışma, savunma sanayii ihracatı ile ticari diplomasi arasındaki ilişkiyi ülke örnekleri üzerinden ele alarak mevcut literatüre katkı sağlamaktadır. Çalışmanın bulguları politika yapıcılar açısından da önemli çıkarımlar sunmaktadır. Savunma sanayii ihracat politikalarının yalnızca ihracat hacmini artırmaya odaklanmak yerine pazar erişimi, satış sonrası hizmetler, teknoloji transferi, ortak üretim ve yerel sanayi kapasitesinin geliştirilmesini içeren bütüncül bir ticari diplomasi yaklaşımıyla ele alınması önem taşımaktadır. Özellikle gelişmekte olan pazarlarda yerel üretim ve teknoloji paylaşımına dayalı modeller, Türkiye'nin uzun dönemli pazar konumunu güçlendirebilir. Ayrıca savunma fuarları ve üst düzey diplomatik temasların koordineli biçimde yürütülmesi, ihracat süreçlerinin etkinliğini artırabilir.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırma, Türkiye'nin savunma sanayii ihracatının dış politika ve stratejik ilişkilere yansımalarını sekiz ülke örneği üzerinden ele aldığından, bulguların tüm ihracat pazarlarına genellenmesi mümkün değildir. Bununla birlikte seçilen ülkelerin farklı coğrafi bölgeleri ve ilişki modellerini temsil etmesi, kullanılan ticari diplomasi araçlarının çeşitliliğinin ortaya konulmasına olanak sağlamaktadır.

Bir diğer sınırlılık, savunma sanayii sözleşmelerinin finansal büyüklüğü, teslimat koşulları ve teknoloji transferi gibi bazı unsurların kamuya açık kaynaklarda sınırlı ol-

masıdır. Bu nedenle çalışma, ticari diplomasi araçlarının ihracat üzerindeki nedensel etkisini ölçmekten ziyade, bu araçları ve bunların stratejik ilişkilerle bağlantısını ortaya koymaya odaklanmıştır.

Gelecek çalışmalarda diplomatik ziyaretler, savunma anlaşmaları, fuar katılımı, teknoloji transferi ve ortak üretim gibi değişkenlerle savunma ihracatı arasındaki ilişkiler panel veri, olay çalışması ve sosyal ağ analizi gibi yöntemlerle incelenebilir. Böylece savunma sanayii ihracatının, ticari diplomasi aracılığıyla ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerini birbirine bağlayan çok boyutlu bir dış politika aracı olarak rolü daha sistematik biçimde ortaya konulabilir.

5. KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı (2018, Mart 13). *Turkey to deliver 85 armored vehicles to Qatar*. https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkey-to-deliver-85-armored-vehicles-to-qatar/1087610

Anadolu Ajansı. (2026, Mayıs 8). *DASAL'ın Nijeryalı NIGUS şirketiyle işbirliği sözleşmesinin imzaları SAHA 2026'da atıldı*. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/dasalin-nijeryali-nigus-sirketiyle-isbirligi-sozlesmesinin-imzalari-saha-2026da-atildi/3931752

Akça, İ. ve Özden, B. A. (2021). *A political economic map of Turkish defense industry. Citizens' Assembly*. https://hyd.org.tr/attachments/article/1151/I. Akca_B.Ozden_A_Political-Economic_Map_of_the_Turkish_Defense_Industry.pdf

ASELSAN. (2023). Pakistan Milgem. Aselsan, 116. sayı https://www.aselsan.com/tr/media?menu=aselsan-dergisi

Baykar. (2021, Mayıs 24). *The Bayraktar TB2 UAVs will fly in the skies of the European Union*. https://www.baykartech.com/en/press/bayraktar-tb2-uavs-will-fly-skies-european-union/

Baykar. (2024, Şubat 26). *Türkiye'nin SİHA'lardaki bayrak taşıyıcısı Bayraktar TB2*. https://www.baykartech.com/tr/press/turkiyenin-sihalardaki-bayrak-tasiyicisi-bayraktar-tb2/

Bilici, F. ve Aydemir, M. F. (2026). National images and aviation communication: A qualitative study on the discursive construction of Türkiye's country brand. *Turkish Journal of Marketing Research, 1*, 15-28. https://izlik.org/JA74SB33JF

Bülbül, F. (2025). Sultan II. Abdülhamid ve lider diplomasisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 42*(1), 203-220. https://doi.org/10.32600/huefd.1613945

Calcara, A. ve Simón, L. (2025). Face to face: France, Germany and the future of the European defence industry. *Journal of European Public Policy, 32*(6), 1389–1413. https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2358112

Center for Strategic and International Studies. (2025, Haziran 23). *Improving arms sales, technology transfer, and defense industrial cooperation with allies and partners*. https://www.csis.org/analysis/improving-arms-sales-technology-transfer-and-defense-industrial-cooperation-allies-and

Çankaya Bayraklı, Z. (2024). Türkiye'nin savunma ve havacılık sanayii ve ihracatının analizi (2002–2023). *Mevzu–Sosyal Bilimler Dergisi, 11*, 205–240. https://doi.org/10.56720/mevzu.1398294

Egeresi, Z. ve Pénzváltó, N. (2025). Turkish techno-nationalism in the making: The rise of the defence industry and its political instrumentalisation. *Romanian Journal of European Affairs, 25*(2), 26–46.

Erickson, Jennifer L., 'Introduction and Overview', Dangerous Trade: Arms Exports, Human Rights, and International Reputation (New York, NY, 2015; online edn, Columbia Scholarship Online, 19 Nov. 2015), https://doi.org/10.7312/columbia/9780231170963.003.0001,

FNSS. (2022, Mart 15). *FNSS completed the serial production; KAPLAN MT medium tank platforms are on their way to Indonesia*. https://www.fnss.com.tr/en/media/news/fnss-completed-serial-production-kaplan-mt-medium-tank-platforms-are-their-way-indonesia-1430

FNSS. (2025, Haziran 12). *KAPLAN ZPT Indo Defence 2025'te yerini aldı*. https://www.fnss.com.tr/tr/medya/haberler/kaplan-zpt-indo-defence-2025te-yerini-aldi-haber

International Trade Centre. (2016). *A guide to commercial diplomacy*. https://digitallibrary.un.org/record/3833711?v=pdf

Invest. (t.y.). Savunma&Havacılık. https://www.invest.gov.tr/tr/sectors/sayfalar/defense-and-aerospace.aspx

İletişim Başkanlığı. (2021, Ekim 20). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: "Terör örgütleri, silahlı çeteler ve deniz haydutlarıyla mücadele yürüten Nijerya ile iş birliğimizi güçlendiriyoruz"*. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-teror-orgutleri-silahli-ceteler-ve-deniz-haydutlariyla-mucadele-yuruten-nijerya-ile-is-birligimizi-guclendiriyoruz

İletişim Başkanlığı. (2023, Temmuz 18). *Türkiye ve Suudi Arabistan arasında, çeşitli iş birliği anlaşmaları imzalandı*. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-ve-suudi-arabistan-arasinda-cesitli-is-birligi-anlasmalari-imzalandi

İletişim Başkanlığı Yayınları. (2025). *Köklerden ufuklara: Türk savunma sanayisinin yükseliş hikâyesi*. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/yayin/turk-savunma-sanayisinin-yukselis-hikayesi-tr.pdf

İplikçi, M. (2025). Tarihsel süreçte ticari diplomasi: Türk-Amerikan ilişkileri üzerinden kuramsal bir değerlendirme. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 25*(51), 711–736. https://doi.org/10.18244/cttad.1714710

J. Boyle, M., & Wolfe, W. (2026). Diplomatic drones? How states exploit drone exports for leverage. *European Journal of International Security*, 1–22. https://doi.org/10.1017/eis.2025.10038

Katmerciler. (2021, Temmuz 29). *Katmerciler'den Kenya'ya 91,4 milyon dolarlık HIZIR satışı için imzalar atıldı*. https://katmerciler.com.tr/katmercilerden-kenyaya-914-milyon-dolarlik-hizir-satisi-icin-imzalar-atildi/

Kılıç, B. (2026). Türkiye'nin Afrika Açılımı: Uluslararası Ticari Diplomasinin Dış Ticaretteki Stratejik Rolü. Detay Yayıncılık.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(15), 170-189. https://izlik.org/JA54BW95FL

Kurç, Ç., Egeli, S., Mevlütoğlu, A. ve Güvenç, S. (2024). *Türkiye's defence industry: Which way forward?* https://www.iiss.org/research-paper/2024/11/turkiyes-defence-industry-which-way-forward/

Kurç, Ç. (2024). No strings attached: Understanding Turkey's arms exports to Africa. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 26*(3), 378–395. https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2236515

Ministry of Foreign Affairs (2024, Aralık 10). *Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'ın TBMM Genel Kurulu Hitabı,* 10 Aralık 2024, Ankara. https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-tbmm-genel-kurulu-hitabi--10-aralik-2024.tr.mfa

Ministry of Foreign Affairs. (2013, Mayıs 21). *Agreement on cooperation in defense industry between Turkey and Saudi Arabia was signed by the foreign ministers of the two countries*. https://www.mfa.gov.tr/agreement-on-cooperation-in-defense-industry-between-turkey-and-saudi-arabia-was-signed-by-the-foreign-ministers-of-the-two-co.en.mfa

Millî Savunma Bakanlığı. (2019, Nisan 5). *Somali Türk Görev Kuvveti Komutanlığı*. https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/542019-65442

Millî Savunma Bakanlığı. (2025a, Şubat 4). *Millî Savunma Bakanı Yaşar Güler, resmî ziyaret kapsamında Katar'a gitti*. https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/056651b140b2440a93a418000613f289

Millî Savunma Bakanlığı. (2025b). *Ilgın-2025 tatbikatı basın duyurusu*. https://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/Aciklamalar/a45554819dd447189f3019b-cef0aad80

Millî Savunma Bakanlığı. (2025c, Aralık 20). *İstanbul Tersanesi Komutanlığımızda, deniz platformlarının hizmete giriş, bayrak çekme ve ilk sac kesim töreni düzenlendi*. https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/189eb3f3ed114ecf829200e6fffdb1c6

Millî Savunma Bakanlığı. (2026a, Ocak 22). *Millî Savunma Bakanlığında haftalık basın bilgilendirme toplantısı gerçekleştirildi*. https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/0a74bb1f816d44de83147c3a681b18e3

Millî Savunma Bakanlığı. (2026b, Mart 24). *Türkiye-Pakistan ortak komando ve özel kuvvetler tatbikatı basın duyurusu*. https://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/Aciklamalar/b4f7012b75a144f48cc2337d44ee757b

Millî Savunma Bakanlığı. (2026c, Mayıs 6). *Millî Savunma Bakanı Yaşar Güler, Kenya Savunma Bakanı Roselinda Soipan Tuya ve Vietnam Savunma Bakan Yardımcısı Korgeneral Nguyen Thang görüştü*. https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/bff0ddf4ffdc46f79bf8bbb939cfe8a6

Muller, M. (2002). South Africa's economic diplomacy: Constructing a better world for all? *Diplomacy & Statecraft, 13*(1), 1–30. https://doi.org/10.1080/714000304

Naray, O. (2010a). Commercial diplomats in the context of international business. *The Hague Journal of Diplomacy, 6*, 121–148. https://doi.org/10.1163/187119111X557382

OECD. (2006, Ocak 27). *The linkages between open services markets and technology transfer*. https://www.oecd.org/en/publications/the-linkages-between-open-services-markets-and-technology-transfer_723726052723.html

OECD. (2023, Ekim 12). *Global perspectives on triangular co-operation*. https://www.oecd.org/en/publications/2023/10/global-perspectives-on-triangular-co-operation_4ac56870/full-report/component-6.html

Okano-Heijmans, M. (2007). Japan's economic diplomacy towards China: The lure of business and the burden of history. Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

Pajtinka, E. (2017). Diplomatic Support of Arms Trade. *Vojenske rozhledy, 26*(1), 52-63. https://doi.org/10.3849/2336-2995.26.2017.01.052-063

Paşayiğit, F. (2026). Türk savunma sanayiinin tarihsel gelişimi ve dış politikadaki gelişmelerle bağlantıları. *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 37–66. https://izlik.org/JA37WB43WX

Poon, J. P. H., Sajarattanachote, S., & Bagchi-Sen, S. (2006). The role of US defense exports in Asia Pacific regionalism. *Political Geography, 25*(7), 715-734. https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2006.06.003

Rana, K. S. (2007). Economic diplomacy: The experience of developing countries. In N. Bayne ve S. Woolcock (Eds.), The new economic diplomacy: Decision-making and negotiation in international economic relations (2nd ed., pp. 217–234). Ashgate.

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. (2024, Ağustos 22). *Rozmowy o współpracy przemysłowo-obronnej między Polską a Turcją*. https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rozmowy-o-wspolpracy-przemyslowo--obronnej-miedzy-polska-a-turcja

Saudi Press Agency. (2023, Ağustos 7). *Saudi and Turkish companies ink agreement and two MoUs to localize drone industry*. https://www.spa.gov.sa/en/68d4709b0fs

Savunma Sanayii Başkanlığı. (2022, Mart 28). *Başkan Demir: DIMDEX 2022'ye damga vuran ülkelerin başında geliyoruz*. https://www.ssb.gov.tr/haber/baskan-demir-dimdex-2022ye-damga-vuran-ulkelerin-basinda-geliyoruz-jy4iBL

Savunma Sanayii Başkanlığı. (2024, Mayıs 20). *Türk savunma sanayiinde bu hafta neler oldu?* https://www.ssb.gov.tr/haber/turk-savunma-sanayiinde-bu-hafta-neler-oldu-GGyHlH

Savunma Sanayii Başkanlığı. (2025, Haziran 17). *Türk savunma sanayiinde bu hafta neler oldu?* https://www.ssb.gov.tr/haber/turk-savunma-sanayiinde-bu-hafta-neler-oldu-8l7hgR

Savunma Sanayii Başkanlığı. (2026, Şubat 2). *Türk savunma sanayiinde bu hafta neler oldu?* https://www.ssb.gov.tr/haber/turk-savunma-sanayiinde-bu-hafta-neler-oldu-2subat

Savunma Sanayii Başkanlığı (2026). *Stratejik Plan 2024-2028*. https://www.ssb.gov.tr/stratejik-planlar

Ticaret Bakanlığı (2026, Ocak 30). *Ticaret Bakanı Bolat, "5. Savunma ve Havacılık Sanayiinde Küresel Stratejiler Konferansı"nda Konuştu*. https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakani-bolat-5-savunma-ve-havacilik-sanayiinde-kuresel-stratejiler-konferansinda-konustu

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2015). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında savunma sanayi işbirliği anlaşmasının onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun tasarısı*. https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/KanunTeklifi/f72877c0-0c7e-037b-e050-007f01005610

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2024, Temmuz 27). *TSK'nın Somali'de görevlendirilmesine ilişkin Cumhurbaşkanlığı tezkeresi TBMM Genel Kurulunda kabul edildi*. https://www.tbmm.gov.tr/Haber/Detay?Id=bb41dd99-dbb5-4808-8c5a-0190f5197c56

TRT Haber. (2020, Ağustos 28). *Türkiye'den Somali'ye 12 zırhlı askeri araç desteği*. https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiyeden-somaliye-12-zirhli-askeri-arac-destegi-512161.html

TUSAŞ. (2024). TUSAŞ 2024 sürdürülebilirlik raporu. https://www.tusas.com/kurumsal/surdurulebilirlik/raporlar-bilgi

United Nations Institute for Disarmament Research. (2011, Ekim 1). *Transfer of defense technologies: Should they be included in the ATT?* https://unidir.org/publication/transfer-of-defense-technologies-should-they-be-included-in-the-att/

Yardimci, T. (2025). 2016 sonrası Türk savunma sanayii ve savunma diplomasisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 12*(6), 479-491. https://doi.org/10.5281/zenodo.18097695

Yılmaz, S. ve Yorulmaz, M. (2023). The effects of Turkish defense industry's transformation on Turkish foreign policy. *Journal of the Human and Social Sciences Researches, 12*(1), 1–21. https://doi.org/10.15869/itobiad.1186736

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (2022, Ekim 27). *Afrika'nın savunmasında Türkiye*. https://ytb.gov.tr/haberler/afrikanin-savunmasinda-turkiye